

Dr. VALER MOLDOVAN.

Chestiunea română în lumina dreptului public.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Retipărire din »Gazeta Transilvaniei«.

BRAȘOV, 1914.

Tipografia A. Mureșianu: Branisce & Comp.

Dr. VALER MOLDOVAN.

Chestiunea română în lumina dreptului public.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Retipărire din »Gazeta Transilvaniei«.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201501439

BRAȘOV, 1914.

Tipografia A. Mureșianu: Branisce & Comp.

Chestiunea română în lumina dreptului public.

Națiune—naționalitate.

Nu cunosc o primejdie mai mare decât alterarea mentalității — fie politice fie culturale — a intelectualilor români.

Cea dintâi o atribui în cea mai mare parte nutremântului zilnic ce ni-l ofere presa ungurească.

Sunt puțini aceia pe cari o cunoaștere temeinică a trecutului politic al neamului nostru, a frământărilor și luptelor chiar și numai a celor cincizeci de ani din urmă, îi ferește de a-se molipsi de spiritul otrăvitor, de teoriile politice fabricate și croite anume după calapo-

dul ideii statului național de cari bâșbăe pressa maghiară.

Mai zilele trecute un tinăr intelectual de-ai noștri, mi-a vorbit, nu fără oarecari accente de invidie despre niște articoli apăruiți în »Budapesti Hirnap« asupra deosebirii dintre „națiune“ și „naționalitate“.

Din vorbele lui am înțeles cu multă durere, că în sufletul lui se petrece o grozavă luptă sufletească. Pretențiositatea și savantlicul cu care organul șovinist cearcă să-și îmbete publicul naiv din provincie cu teorii, că singur »națiunea« — bine înțeles cea alcătuitoare de stat — ar avea drept la o viață națională, pe când naționalitatea „népfaj“-urile ar fi ceva *inferior*, a tulburat mintea tinărilor și puțin rezistentă a tinerului meu.

Aceasta e *prima etapă* a alterării cugetării adevărat românești.

Li urmează — *îndoială* și se sfârșește cu *înstrăinarea* totală de cercurile și principiile fundamentale ale politicii românești, așa cum ni le-au fixat părinții noștri *dela 1848 până la 1881*.

Faptul acesta m'a îndemnat ca să cuprind în cadrele înguste ale câtorva articoli de gazetă unele întrebări de natură *curat principiară*, în nădejdea că ele vor stârni cât de cât un interes, mai ales în generațiile noastre mai tinere, îndemându-le să cerce a se imuniza față de influențele unei cugetări streine, prin un studiu migălos al *izvoarelor* din care mă adăp și eu: *istoria politică a neamului românesc din Ungaria*.

BCU Cluj / Central *niversity Library Cluj

Înainte de toate să ne lămurim asupra celor două noțiuni cu cari ne întâlnim mai des, aproape în fiecare zi: asupra cuvintelor „*națiune*“ și „*naționalitate*“.

Este drept că între aceste două noțiuni ar fi o *deosebire organică*? Sau din potrivă că în esență amândouă nu evoacă aceeași imagine și că diferențierea lor nu e dictată de considerațiuni logice ci ea servește numai anumite rezoane politice sau cel mai rău că e numai un product al superficialității gazeterești?

Cine vrea să se adâncească în literatura științifică a acestei întrebări îl îndrumez să cetească cartea lui O. Bauer: „Die Nationalitätenfrage und die Socialdemocratie“ sau monografia lui Naumann: „Volk und Nation“.

Chemarea publicisticii însă nu e să se peardă în labirintul teoriilor. De aceea în cele următoare ne vom ținea mai mult de sfaturile *minții sănătoase*.

Iar mintea aceasta — neorbită de speculațiuni șoviniste — ne spune imediat, că e ridicolă ori-ce nisuință a face o deschilinire de esență între „națiune“ și »naționalitate« pe criteriul că cea dintâi e cea »alcătuitoare de stat“ iar cea dea doua, însă inferioară, e aceea care nu a alcătuit nici când un stat deosebit.

E perfect acelaș lucru ca și când am face deosebire între „om« și „om“ pe baza că unul e îmbrăcat în toaletă elegantă și poartă și joben, iar celălalt nu cu mult e mai îmbrăcat decât tata Adam.

Di Iászi, care cu toată nizuința ce și-o dă, de-a se emancipa de sub

ideologia imperialistă-șovinistă maghiară, ici colo tot îi face însemnate concesii, în punctul acesta pare a fi nemerit cuiul în cap, când susține, că faptul, dacă o naționalitate alcătuește sau nu un stat nu e un criteriu *esențial*, și *accidental* întâmplător.

Nu o spune apriat, dar ori ce om cu scaun la judecată, numai această concluziune și-o poate trage din următoarele cuvinte ale d-lui Iaszi :

„Naționalitatea *poate* fi alcătuitoare de stat (adecă națiune); poate fi una care *tinde* a alcătui un stat (pe cale de-e se transforma în națiune); poate fi o naționalitate care a *decăzut* din națiune (d. e. Polonii, Boemii etc.); și în fine naționalități cari *nu tind* sau nu sunt în stare să formeze stat (ca d. e. naționalitățile din Ungaria)“.

E clar ca lumina zilei, că ceea ce dl Iaszi numește națiune nu e altceva decât tot o naționalitate care și-a ajuns apogeul de dezvoltare și rească de-à fi ea însăși stăpână pe soarta ei.

După ce tendința asta e o în-sușire naturală, am putea zice cu noscută a fiecărei națiuni, un dor sfânt sădit de Dzeu în sufletul po-poarelor, nu-e blasfemie, o batjocurire a celor nenorociți dacă spre pildă ne constituim în detractorii bieților Poloni, cari fie din vina lor fie in urma vitregității sorții, sau a lăco-miei vecinilor puternici și-au per-dut pentru un timp oarecare nea-târnarea?

Până când mai are resunet în sufletul Polonilor parola: „Nu e pier-dută Polonia”; până mai e o rază de speranță, ca cele trei părți ale trupului național polon se impun din nou, națiunea polonă nu are lipsă de batjocura îngâmfată și pol-tronă a altor națiuni mai norocoase dar nu totdeauna mai vrednice.

Nu facem deci nici-o greșală din potrivă contribuim la lămurirea ideilor, dacă noi Românii vom con-tinua și pe viitor, a ne numi și considera de cea ce *suntem de fapt, pe temeiul originii, a limbii, a datinilor, a trecutului comun și mai pre sus de toate a conștiinței*

noastre naționale: de națiune, iar terminii de „națiune politică unitară“ „națiune în înțeles politic“ le vom înlocui consecvent cu termenul mai corespunzător de „stat“.

În înțelesul acesta putem vorbi de un «stat ungar politicește unitar» de „integritatea teritorială și politică a statului“. Dar poporul român din Ungaria este și va fi totdeauna o *națiune*.

În Austria începe deja a se încetățeni terminologia aceasta. Un Karl Renner vorbește despre «Kampf der *Nationen* um den Staat», Otto Bauer creiază teoria despre trezirea națiunilor fără istorie: „Das Erwachen der geschichtslosen Nationen“ (iar nu Nationalitäten) etc.

Cuvântul naționalitate a rămas numai în o aplicare dictată de greutate gramaticale când e vorba adecă de naționalitatea unui individ oarecare. Cei din Austria numesc toate popoarele din Austria „Nation“, dar când e vorba de individ nu zice că e de «națiunea» ci de „naționalitatea“ cutare sau cutare.

Punctul de vedere românesc.

Nu numai oamenii singuratnici și popoarele „stau sub cârma vremii“ vorba lui Miron Costin

Programul politic al neamului românesc — înțeleg cel vecinic, — în diferite, epoce a îmbrăcat forme diferite în totdeauna potrivite însă ideilor și conceptelor de viață a respectivelor epoce.

Cine e însă în clar cu chintezența, cu idealul politic al neamului el va găsi ca un fir roșu în toate programele trecătoare și schimbătoare în cari s'a concretizat în decursul vremilor, dela *Supplex libellus* și până în zilele noastre.

Acest program nemuritor, care formează în acelaș timp maximul și minimul pretenziunilor noastre se poate formula astfel:

— *Recunoașterea din partea puterii de stat a națiunii române drept o individualitate etnică deosebită care e ea însași subiectul de drept public și privat al tuturor acelor îndreptățiri, cari sunt de lipsă ca să-i fie asigurată de-*

plina și libera dezvoltare națională, culturală și economică.

Prima concretizare a acestui principiu, o aflăm în Supplex libellus Valachorum, înaintat împăratului Leopold II-lea și scris de episcopii Ioan Bob și Gherasim Adamovici.

Acest prim program politic zidit pe puternice temelii istorice precum era și firesc pe acele vremuri nu-și poate închipui altmintrelea o îmbunătățire radicală a națiunii române din Ardeal, decât în felul ca și ea să fie primită între staturile ardeleni, ca a patra „națiune politică”, pe lângă celelalte națiuni ale Ardealului.

De aceea în punctul al doilea din cele 5, cari cuprind gravaminele națiunii, se cere precis, ca:

„Națiunii române să i-se restituie între națiunile regnicolare locul pe care l-a avut după testimoniul (citat mai sus) al conventului preacuratei fecioare Maria din Cluj-Mănăstur (anul 1437)“.

În acest testimoniu era adecă vorbă de un „Paulus Magnus de Vajdaháza vexilifer universitatis Reg-

nicolarum Hungarorum et Valachorum in partibus Transilvaniensis.

Pe aceeași bază, de națiune istorică-politică stă și programul alcătuit și primit în marea adunare de pe »Câmpul libertății« din 3/15 Mai 1848. Punctul prim zice :

„*Națiunea română*, rezimată pe principiul libertății, egalității și al frățietății *pretinde* independența sa *națională în respectul politic ca să figureze în numele său*“

Românii din Bănat încă au ținut în 15/27 Iunie 1848 o mare adunare în Lugoj sub prezidenția lui Eftimie Murgu. În concluziile acestei mari adunări încă aflăm firul roșu al punctului principiar al neamului. În punctul 5 se zice pe scurt :

„*Naționalitate și pe seama Românilor*“. Adecă recunoașterea naționalității sau a națiunii române drept o individualitate etnică.

Românii din Ardeal la prima ocazie când pot să se manifesteze politicește după anii grei de absolutism, revin asupra programului de la 1848 și își formulează punctul *principiar* și mai plastic.

E vorba de punctul 11 al concluziilor conferenței naționale din 1/13 Ian. 1861, care zice:

„Națiunea română așterne M. Sale ces. reg. apostolic umilita rugare ca preaînalt aceeași, să se îndure a pune între cele dintâi propoziții regești pentru dieta cea dintâi a țării înarticularea nației și a naționalității române, prin care ea să câștige după forma celor de până acum trei recepte nații și patru confesiuni nozție legală de stat și egală îndreptățire“...

Această înarticulare a și urmat după doi ani după ce mai întâi însuși monarhul în adresa prin care convoacă dieta Ardealului la Sibiiu pe 1 Iunie 1863, ordonă ca acestei diete să i se prezenteze înainte de toate proiectul:

1. Despre efectuarea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei.

Durere dualismul din 1867 a măturat deodată cu autonomia Ardealului și articolul I. al dietei din Sibiiu și nădejtile neamului au fost înghețate de un viscol politic, care altora le-a adus noroc, iar pe noi ne-a respins din nou în cetatea țî-

nerii morțiș la programul etern al neamului nostru.

În noua situație politică creată prin sistemul dualistic al imperiului Austro-ungar inaugurat la 1867 cea dintâi manifestare politică mai însemnată a Românilor e proiectul de lege despre egala îndreptățire a naționalităților prezentat din partea deputaților români atât din Ungaria proprie cât și din Ardeal.

Paragraful prim care se poate privi drept baza noua principiară pe care au accentuat-o Români în noua situație zice :

„Următoarele populațiuni regnicolare istorice ale Ungariei Maghiarii, Români, Sârbii, Slovicii, Rutenii și Nemții *se recunosc de națiuni regnicolare egal îndreptățite, pe seama cărora se garantează egala îndreptățire politică a naționalității și a limbei prin lege fundamentală între marginile integrității teritoriale și ale unității politice ale statului.*“

Proiectul acesta de lege are o însemnătate deosebită tocmai din punctul de vedere *principiar*, pentru că e prima încercare a Românilor de-a se conforma noiei situațiuni politice prin admiterea „integri-

tății teritoriale și a *unității politice a statului Ungar.*“

E prima încercare de-a părăsi baza federalistă abdicând de pretenșiunea autonomiei transilvane, ca una care de fapt nu se unește cu principiul unității politice a statului ungar.

Programul nemuritor al neamului nostru din care nu putem lăsa o iotă fără de a săvârși o sinucidere politică și națională, a aflat întrupare și în aceasta nouă bază, reclamată prin situațiuni politice schimbate fără voia noastră, în pretenșiunea categorică că: Românii să fie recunoscuți de națiune regnicolară egal îndreptățită

Dacă la 1869 Maghiarii ar fi onorat această inițiativă de apropiere a naționalităților nemaghiare, de punctul lor de vedere al unității și integrității politice a statului ungar, și în schimb ar fi acceptat și ei baza noastră principiară minimală, sunt sigur că partidul național Român în 1881 nu se retrăgea din nou după zidul de apărare al punctului prim al programului lor care

cere »pentru Transilvania recâștigarea autonomiei sale«.

Legea de naționalități a lui Deák încă s'a pus pe o bază *nouă* chiar și din punctul de vedere Maghiar — după cum o voi dovedi în articolul următor — pe baza drepturilor *individuale* și deneagă cu desăvârșire *nu numai recunoașterea fătisă a naționalităților* ca a unor colectivități etnice, ci și *toate îndreptățirile* de limbă etc. cèle acordă partea specială a legii așa numite „de naționalități“. Toate aceste le recunoaște și asigură numai *pe seama singuraticilor cetățeni, cu limbă maternă nemaghiară, iar nicidecum naționalităților ca atori.*

Punctul de vedere al Maghiarilor.

Lupta frumoasă, ținută la un înalt nivel, ce-au purtat-o deputații români în frunte cu Alexandru Mocioni la 1868 împotriva legii de naționalități a ridicat vâlul deasupra *prăpastiei ce s'a deschis deodată cu legea asta între punctul de vedere principiar al Românilor și al Maghiarilor.*

Legea aceasta precum am spus e pusă pe baza drepturilor *individuale cetățenești* ea disolvă naționalitățile în atomii ei constitutivi și numai acestora le acordă drepturi de natură națională.

Românii din contră au ținut și țin și azi *cu tărie la recunoașterea națiunii române însași de subiect al drepturilor de naționalitate.*

Generațiile mai tinere ale Maghiarilor, și durere prin influența universităților maghiare, o mare parte și a Românilor sunt convinși, că punctul de vedere potrivit s'a născut deodată cu constituția milenară și e o piatră unghiulară, o dogmă a politicii de naționalități a Maghiarilor, dela care ei *nu s'au abătut nici când* nici cât e negru sub unghie.

Imi va fi ușor ca să sfarm și această *legendă* chiar cu argumente luate din legi și proiecte de legi în chestia naționalităților fabricate de ei. Voi arăta, că numai în comisia plenară exmisă pentru pregătirea legii de naționalități din 1868 s'a ivit *întâiași dată* concepția *indivi-*

dualistă a drepturilor de naționalitate. Chiar și subcomisia constătătoare din d-nii Nyáry Pál și Kerkápoly Károly au acceptat punctul nostru de vedere : al *egalei îndreptățiri naționale și nu individuale*.

Dar să ne ținem de obiect : Cel dintâi document despre un proiect de legiferare în chestia națională e proiectul de pacificare din 14 Iulie 1849 dintre Balcescu și Boliac, refugiații români din principate și între Kossuth în vederea unei împăcări româno-maghiare.

Paragraful 1 al acestui proiect zice :

§ 1. Valahii formează o naționalitate separată și în actele publice vor fi numiți în viitor Români.

§ 2. Guvernul Ungariei acordă liberă dezvoltare tuturor *naționalităților*, cari fac parte din Ungaria ; se acordă și Românilor *garanții naționale*.

E interesant și proiectul de lege primit din partea dietei refugiate la Seghedin în 21 Iulie 1849 prezentat de ministrul președinte Szemere. În punctul principiar al chestiunii legea

aceasta se exprimă precum urmează :

— „Dezvoltarea liberă a tuturor *naționalităților* locuitoare între hotarele Ungariei se garantează prin următoarele dispozițiuni“. (Urmează apoi partea specială).

În anul 1861 9 August președintele camerei din Pesta anunță, că comisiunea pentru studiarea chestiei naționale și-a prezentat raportul.

Acest raport conține în motivare următoarele două principii :

a) „Cetățenii de ori-ce limbă ai Ungariei în privința politică formează numai o națiune, națiunea ungară unitară indivizibilă.

b) Toate popoarele locuitoare în țară anume: Maghiarii, Slavii, Români, Nemții, Sârbi, Rutenii etc. *sunt a se privi de naționalități cu drepturi egale* cari pot să-și valideze în deplină libertate și fără o restrângere pretensiunile lor speciale naționale între limitele unității politice a țării pe baza libertății individuale și de asociere“.

Baza aceasta de drept public e identică în esență cu cea a deputaților români din 1868.

Se recunosc anume diferitele naționalități ca unele cari au drepturi egale în chestiunile lor speciale naționale. Intre aceste naționalități e numărată expres și cea maghiară. Totalitatea acestora formează apoi națiunea politică Ungară unitară.

Tot ce e suspect în declarația aceasta e codița dela fine, în care se zice, că singuraticele naționalități au a-și esercia drepturile de naționalitate „pe baza libertății individuale și de asociare“.

Clausula aceasta ambiguă și în vădită contradicere cu declarația principiară a „egalei îndreptățiri naționale“ dela începutul propoziției ne dă să presupunem deja acea influență a lui Deák, acest politician astut a cărui mentalitate se reoglindează și din operatul comisiei parlamentare din 1868 și din însași declarația principiară a legii de naționalități.

In 25 Iunie 1867 subcomisia

pentru legea de naționalități își înaintează comisiei parlamentare plenele elaborate. Acest elaborat subscris de Nyári Pal și Kerkápolyi Károly declară ca principiu: „că a primit *egalitatea naționalității Țoporelor locuitoare în țară* și s'a năzuit a pregăti, un astfel de proiect de lege prin a cărui acceptare acelea *să poată liber valida pretenșiunile naționale* până la acele margini cari se defig prin unitatea politică a țării adevărată prin integritatea legislațiunii și a administrațiunii politice a ei.“

Proiectul e împărțit în capitole și fiecare poartă titlul caracteristic :

Cap. I. Drepturi de naționalitate pe terenul administrativ.

Cap. II. Drepturi de naționalitate pe terenul jurisdicțiunii.

Cap. III. Drepturi de naționalitate pe terenul iustitiei etc.

Iar §-ful 35 al acestui proiect zice :

„*Egala îndreptățire a fiecărei naționalități locuitoare în țară sta-*

torită în §§-fii antecedenti se declară de *lege cardinală a țării*“.

Comisia plenară însă n'a primit punctul de vedere principiar al subcomisiunii, ci a acceptat pe față baza drepturilor *individuale*“.

Raportul comisiunii o spune verde :

„Ea (adecă legea proiectată de ei) *exprimă derlina, eșala îndreptățire a limbei pentru individ*“.

Această concepție transpiră și din § 1 al acestui proiect:

§. 1. „Toți cetățenii Ungariei formează în privința politică o națiune, una și nedespărțită națiune ungară al *cărei membru egal îndreptățit este tot cetățeanul*, fie de ori ce naționalitate.

Această declarație principiară s'a primit din partea camerei cu o singură modificare stilară făcută din partea lui Deák, care față de textul comisiei își făcuse obiecțiunea, că ~~din~~ el apare așa lucrul ca și când camera abia acum ar crea națiunea politică și ar decreta egala îndreptățire, pe când ele au esistat de când

e înmea. Astfel apoi introducerea legii din 1868 art. XIV modificat în sensul propunerii lui Deák a primit următoarea formulare:

«După ce toți cetățenii Ungariei formează chiar în conformitate cu principiile fundamentale ale constituțiunii din punct de vedere politic o națiune, națiunea ungară unitară și individuală a cărei membri egal îndreptățit e fiecare cetățean al patriei aparțină el ori cărei naționalitate etc. etc....»

Această lege poartă pomposul titlu despre *egala îndreptățire a națiilor lor!*»

Cu acelaș drept ar putea purta titlul despre *egala sugrumare sau egala atomizare a lor.*

Urmările funeste ale acestei formulări măestrite, viclene le știm cu toții.

Pe vremea lui Deák, Ötvös încă se mai făcea și observa distincția între „națiunea politică Ungară” și între „națiunea genetică Maghiară”. Aceasta din urmă a fost privită încă și în 1878 de-o naționalitate ca și celelalte.

Anume codul penal prevedea delictul agitației unei naționalități înotriva celeilalte. Sute de ziarști români condamnați pe baza §-lui 172 din codul penal au avut barem mângăerea de-a fi demonstrat prin suferințele lor existența și a naționalității maghiare.

Cu încetul însă opinia publică maghiară a început se identifice „națiunea genetică maghiară” cu „națiunea politică ungară” dat fiind că în limba lor pentru „ungar” și „maghiar” au numai un singur cuvânt.

O altă fasă de desvoltare a fost tălmăcirea din însași legea de »naționalități« a tezei, *că nici nu există naționalități în Ungaria, ci numai cetățeni maghiari cu buze streine.*

Iar coroana la toate a puso ni-zuința lor utopică de-a preface pe acești cetățeni naționalicește atomisați, maghiari adevărați și în grai și în sentimente, adecă de a preface statul Ungar poliglot într'un stat național maghiar și etnicește.

Iată unde duce o lege echivocă.

Decâte-ori o iau în mână îmi vin în minte cuvintele lui Kolonics care propusese lui Iosef I, ca întărirea privilegiilor Sârbilor să fie obscură și cu două înțelesuri, ca în viitor ele să poată fi esplicate în mai multe chipuri: terminis obscuris aut verbis ambiguis, quae futuris temporibus diverse modo intellegi ac interpretari possint».

Se pare că Kolonics și Deák au fost de-o viță, — nu după sânge — ci după înrudirea sufletească.

Punctul 4 al programului nostru din 1881 cere revizuirea legii de naționalitate în favorul nostru, fără de-a spune apriat că revizuirea să cere în punctul principiar sau în cel special dispozitiv al legii.

Scopul acestui articol e se lipsească de o ilusie și pe cei puțini ai noștri cari văd în articolul XLIV din 1868 panacea tuturor relelor ce ne bântue și cari s'ar mulțumi și cu legea aceasta.

E cu putință o apropiere ?

Articolii de față nu vor să prejudice tratativele încă neterminate

dintre guvernul ungar și partidul național român. (Sunt terminate ! Not. Red) De ambele părți nu se intenționează o *soluție radicală* și finală a diferendului de veacuri dintre poporul maghiar și cel român.

Găsirea unui modus vivendi de pe azi pe mâine, crearea unei atmosfere politice mai prielnice pe seama poporului român se poate închipui și fără ca din o parte sau alta sau din ambele părți dinodată, să se ceară abandonarea bazelor principiare, cari azi formează o prăpastie adâncă între Maghiari și Români.

Eu mă gândesc însă la viitor. Am în vedere generațiile viitoare, cari crescute în alt spirit și trăind între alte împrejurări politice poate vor fi silită să facă un pod peste prăpastia de azi.

Problema e grea, căci e vorbă — precum am spus — de-o muzică a — viitorului.

Cu toate aceste voi încerca o deslegare la tot cazul sub *răspundere personală*, și fără de-a jigni

nici pe un moment datorințele ce le am față de partidul și comitetul lui executiv, a căror membru credincios am onoarea a fi.

Ca să putem găsi o bază comună trebuie înainte de toate să pun în curat atât cu punctele, *cari sunt sau pot fi comune*, între cele două baze principiare antagoniste, cât și cu *punctele de diferență principiară*.

Să vedem întâi la Maghiari, care ar fi punctul acela principiar, care din toate cele spuse în articolul precedent se poate privi ca un *minimum* dela care nu s'au abătut nici când și din care de sigur nu vor ceda decât în cazul unei *catastrofe*. Acest caz însă deastădată să-l lăsăm afară din socoteală.

Baza aceasta nu poate fi decât *integritatea și unitatea politică a țării ungurești*.

Ca să putem opera cu o definiție politică trebuie înainte de toate să fim în curat cu însemnarea ei în întregime și a fiecărui cuvânt constitutiv în parte. Să punem tesa altfel :

Ce se înțelege sub un stat politicește unitar? Prin ce se deosebește de statul federativ?

Parlamentul unitar ales pe baza unei legi electorale și a unor cercuri electorale uniforme *nu e suficient*. Reichstagul german e astfel compus și cu toate aceste imperiul german e o confederație de state și nu un stat unitar.

La tot cazul e și acesta un criteriu dar nu unicul. Croația de pildă e în afară de unitatea politică a Ungariei propriu zisă între altele și prin faptul, că cei 40 de deputați sunt *delegații colectivi* ai națiunii Croate esmiși din dieta lor croată. Dar aceasta nu e totul. Raportul lor de federație — mai laxă ori mai strânsă e indiferent — stă mai ales în faptul, că pentru un anumit cerc al afacerilor publice *rezervate legislativei, ei au un corp legislativ separat autonom*.

Din toate aceste urmează că criteriile statului politicește unitar sunt:

1. Legislație unitară cu com-

petență asupra tuturor afacerilor legislative

2. Esecutivă normală unitar.

3, Justiție unitară în ce privește organizația ei, a legilor de procedură și a legilor materiale.

Nu e un atribut al urui stat unitar unitatea limbii

Aceasta e o urmare naturală și de sine înțeleasă într'un stat național, dar e greșită și nedreaptă într'un stat poliglot.

Un stat poate fi unitar și fără a fi național.

Nici negarea existenței etnice a diferitelor națiuni dintr'un stat nu e un postulat al statului unitar.

Recunoașterea și garantarea naționalității pe baza egalei îndreptățiri naționale, ba chiar acordarea unei autonomii, nu politice ci cultural-economice, fiecărei națiuni încă nu se lovește de unitatea politică a unei țări.

Cu aceeași logică cu care se deneagă acestea, s'ar putea lovi cineva și de *autonomia confesiunilor* cari precum știm sunt recunos-

cute de subiecte de drept public și privat, cu facultatea de a-și administra ele însăși afacerile lor culturale, religioase și materiale, fără ca să-i vie cuiva în minte de a afirma că confesiunile formează »stat în stat« și alterează unitatea politică a țării.

Di Iászi în cartea sa asupra cestiunii de naționalități citează o părcre a lui L. Kossuth care congruiază în toate cu cele zise mai sus.

„Ce pot face locuitorii unui stat poliglot pentru ca să-și asigure și desvoalte naționalitatea?

„Acea ce fac când e vorba de asigurarea și desvoltarea intereselor lor *religioase*.

„Să se asocieze. Comunitatea limbei e tot așa un int res social ca și comunitatea credinței...

„Să se grupeze după comune, cercuri, și în fine într'o universitate națională. Aleagă-și un șef național numească-l voivod, hospodar sau ori cum or vrea. Dacă află de bine să lege de universitatea lor națională administrarea bisericilor și a școlilor

lor, creeze-și statute pa baza cărora vor să-și administreze societatea. Cu un cuvânt *după ce să bucură de-o autonomie desăvârșită*, vor fi în stare să-și perfecționeze toate acele interese morale și sociale în complexul cărora se cuprinde tot aceea ce numim naționalitate“.

D-l laszi susține cu tot dreptul, că cu planul acesta al său Kossuth a premers cu o jumătate de veac celei mai moderne teorii asupra cestiunii de naționalitate a lui Karl Renner.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu e timpul și locul să arăt aici întrucât e identică teoria lui Karl Renner și a lui Otto Bauer și peste tot a teoreticianilor social-democrați din Austria cu a lui Kossuth.

Credința mea e că teoriile aceste ale unei autonomii naționale nu legată de un teritor deosebit legislativ și administrativ autonom, ci *pe o asociare pe baza principiului personal cu ajutorul catastrelor naționale deja introduse în Moravia, sunt menite să dea o soluție*

finalitățile eductivelor de naționalitate în țările poliglote.

Autonomia de azi a confesiunilor e o dovadă, că lucrul e cu putință și între cadrele unui stat politicește unitar. Totodată însă aceste autonomii profesionale sunt modelele după cari se vor forma și la noi autonomiile naționale.

Până ce vor ajunge însă Maghiarii la înțelegerea acestor adevăruri a viitorului, va trebui să treacă pe rând prin ori-cari corecturi și prefaceri ale mentalității lor de azi.

Fazele acestea în mare sunt cam următoarele :

1. *Democratizarea* nu numai a instituțiilor ci și a sufletului, a cugetării și simțirii etnice maghiare.

2. Drept urmare a acesteia trebuie să fie *dispariția șovinismului de rasă a intoleranței naționale* și înlocuirea lui cu *principii de echitate și înțelegere a îndreptăririi a celor aș aspirațiuni naționale și la alte popoare.*

3. *Lăpădarea de utopia unui*

stat național și recunoașterea stărei faptice din Ungaria, a caracterului etnicește poliglot a țării cu toate consecințele lui.

4. Revizuirea teoriilor lor eronate despre criteriile unui „stat unitar“, admiterea și recunoașterea diferitelor grupări etnice drept națiuni cari sunt însăși subiectele drepturilor de naționalitate.

Iar acum să-mi spun părerea și față de punctul de vedere românesc cu aceeași sinceritate și obiectivitate.

Punctul de plecare nu poate fi nici programul din 1881, nici cel din 1848 peste tot, nici un program vremelnic care a încercat să concretizeze într'un fel sau altul, conformându-se în totdeauna ideilor și împrejurărilor politice din epoca în care au răsărit, *programul cel etern, cel nemuritor al neamului.*

Baza trebuie să fie însuși acest program nemuritor.

Acest program nu are altceva decât recunoașterea naționalității române de-o personalitate etnică

care e însă și subiectul drepturilor naționale de cari are lipsă, ca să-i fie asigurată dezvoltarea liberă națională-culturală.

Realizarea acestui program vecinic care e totodată alfa și omega, maximul și minimul aspirațiilor noastre e neatârnat de formele de stat trecătoare și schimbăcioase.

El se poate ajunge într'un stat federativ, dar nu e cu neputință de realizat nici într'un stat politicește unitar.

In Transilvania autonomă dar feudală dinainte de 1848 am fost robiți politicește în momentul când programul vecinic al neamului a fost îngropat prin celebra «Unio trium nationum».

In acelaș timp îmi pot închipui realizarea acestui program și în cadrele unei Ungarii politicește unitare în înțelesul adevărat iar nu șovinist al cuvântului.

Că cea ce afirm nu e numai o fantazie, și că bărbații vrednici ca Alex. Mocioni și soții lui din 1868 au fost în esență deaceeace părere,

ce dovedește paragraful prim din proiectul deputaților naționalităților înaintat față de proiectul lui Deák:

§-ful 1. *„Următoarele poporațiuni regnicolare (istorice) ale Ungariei anume Maghiarii, Românii, Sâbii, Slovicii, Rutenii și Nemții se recunosc de națiuni regnicolare egal îndreptățite pe seama cărora se garantează egala îndreptățire politică a naționalității și a limbii prin lege fundamentală între marginile integrității teritoriale și ale unității politice a statului“.*

Iată o bază principiară comună pe care cred că ne-am putea înțelege cu poporul Maghiar.

Odată aceasta resolvită ar fi ușor a aranja afacerea și în detalii, cari se complanează de sine sub influența unei situațiuni clarificate în punctul principiar.

Un lucru însă să nu se uite:

Din rîul egalei îndreptățiri naționale azi se adapă numai Maghiarii. Noi stăm din jos de ei. A

cerca să ne stâmpărăm și noi setea
ce ne arde. Ei strigă în gura mare
că le turburăm apa.

Cine trebuie să facă primul pas?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

